

עמדת הנשיא טראמפ בנושאי פירוק נשק ותפוצת נשק גרעיני - סתירה מובנית והשלכותיה

שמעון שטיין | 19 במארס, 2025 | גיליון 1963

מאז תחילת כהונתו השנייה התבטא הנשיא טראמפ מספר פעמים בנושא הנשק הגרעיני, הדגיש את דחיפות העניין והצהיר כי בכוונתו להידרש אליו לאחר שיביא לסיום את המשברים באוקראינה ובמזרח התיכון. כן עמד על הצורך לדון עם רוסיה וסין על אודות בקרת נשק וקיצוץ מחצית מתקציבי הביטחון בכלל ובתחום הגרעין בפרט. זאת לעומת תקופת כהונתו הראשונה, שתאפיינה בנסיגה מצעדים לקידום פירוק נשק ובקרת נשק, בעדיפות למודרניזציה של הארסנאל הגרעיני ובמאבק האסטרטגי מול סין. למעשה, במקום להכשיר תנאים שיאפשרו לקדם את מטרות המוצהרת של טראמפ, הוא מתנהל באופן העלול לקדם תפוצה גרעינית. ההכרה המתגבשת כי ארצות הברית בתקופת ממשל טראמפ אינה יכולה לשמש בעלת ברית אמינה, נתנה למעשה דחיפה מחודשת להצעת נשיא צרפת, עמנואל מקרון, ליצור "אוטונומיה אסטרטגית" שתצמצם את תלותה הביטחונית של אירופה בארצות הברית. יש להניח, שהחלטה של מדינות שעד כה חסו בצל המטריה הגרעינית האמריקאית לבנות יכולות גרעיניות עצמאיות תספק לגיטימציה למדינות נוספות ללכת בדרך זו. וכך, התנהלותו של טראמפ כלפי בעלות ברית עלולה לתרום להרחקת האפשרות לקדם את יעדו בתחום פירוק הנשק במקום לקדמו, ולאיים על עתיד משטר ה-NPT - האמנה למניעת תפוצה גרעינית.

מאז תחילת כהונתו השנייה חזר הנשיא טראמפ והתבטא מספר פעמים בנושא עתידו של הנשק הגרעיני, תוך שהדגיש כי בכוונתו לטפל בסוגיה לאחר שיביא לסיום המשברים בין רוסיה לאוקראינה ובמזרח התיכון. ב-25 במארס הוא הביע רצון לפירוק גלובלי מנשק גרעיני: "זה יהיה דבר גדול אם כולנו נוכל להתפרק מנשק גרעיני מכיון שהכח של כלי נשק גרעיני הוא מטורף, פשוט מטורף". טראמפ הדגיש את דחיפות ההידרשות לתפוצת נשק גרעיני וחזר על קריאתו לרוסיה ולסין לחדש את השיחות על בקרת נשק וקיצוץ דרסטי בתקציבי הביטחון.

דובר הקרמלין, שהגיב בחיוב להצעת טראמפ, הדגיש כי לשיחות אלו יש לצרף גם את בריטניה וצרפת במיוחד לאחר דברי הנשיא מקרון בדבר האפשרות להרחיב את המטריה הגרעינית הצרפתית למדינות נוספות באירופה. עם זאת, שגרירה של רוסיה לסוכנות הבינלאומית לאנרגיה אטומית / סבא"א הבהיר שבנסיבות הגיאופוליטיות הנוכחיות, הצעת טראמפ לפירוק נשק גרעיני "אינה באה בחשבון". סין הבהירה בתגובה להצעות טראמפ כי על ארצות הברית

לשמש דוגמא בכך שתבצע בעצמה קיצוץ בתקציב הביטחון. לדבריה, ארצות הברית ורוסיה, שמחזיקות בתשעים אחוז מכמות הנשק הגרעיני, נושאות באחריות להוביל לפירוק נשק גרעיני. קונקרטי, סין מסרבת להיענות להצעת טראמפ למשא ומתן טרילטרלי בנושא בקרת נשק ולדיאלוג על אודות יציבות אסטרטגית, כל עוד היא נמצאת בנחיתות כמותית של ראשי חץ גרעיניים ומשגרים.

הרקורד של ממשל טראמפ הראשון בסוגיית בקרת נשק (להלן בק"ן) ופירוז מנשק גרעיני (להלן פר"ן) אינו מצביע על הצלחות בהשגת היעדים. ההיפך הוא הנכון: ארצות הברית פרשה ב-2019 מאמנת ה-INF (מ-1987), שקראה לחיסול טילים בין יבשתיים לטווח שבין 500 ל-5500 ק"מ, בנימוק שרוסיה הפרה את האמנה, והביעה דאגה לנוכח הגידול ביכולות הטיליות של סין. ב-2020 עזבה ארצות הברית את אמנת "השמיים הפתוחים" – שוב, בנימוק שרוסיה הפרה אותה. בד בבד פתחה ארצות הברית בתהליך מודרניזציה של הארסנל הגרעיני, שנועד, לדברי טראמפ, לחזק את היכולות האמריקאיות עד שהמדינות (הגרעיניות) יתעשתו. אלא שבמקביל כשלו מאמצי טראמפ, בעקבות פגישתו ההיסטורית עם שליט צפון קוריאה, לנקוט צעדים לפירוז חצי-האי הקוריאני מנשק גרעיני. למאזן יש להוסיף את החלטת טראמפ מ-2018 לפרוש מהסכם הגרעין שסוכם על ידי הנשיא ברק אובמה עם איראן (JCPOA). בנוסף כשלו מאמצי טראמפ לצרף את סין לשיחות, שאמורות היו להוביל להארכת תוקפה של אמנת New START בין ארצות הברית לרוסיה לצמצום מספר ראשי המפץ הגרעיניים, שהאורכה על ידי ממשל ביידן ותוקפה יפוג ב-2026. לסיכום, תקופת כהונתו הראשונה של טראמפ התאפיינה בנסיגה מצעדים להשגת פר"ן ובק"ן. כלומר, הממשל נתן עדיפות למודרניזציה של הארסנל הגרעיני בעודו ממשיך את המאבק האסטרטגי נגד סין.

את הצהרות טראמפ הנוכחיות בנושאי פר"ן ובק"ן יש לראות בהקשר של האיומים על עתיד משטר ה-NPT – האמנה למניעת תפוצת נשק גרעיני. וביניהם: תכנית הגרעין האיראנית המתקדמת ואי הציות האיראני הנמשך להסכמים עם סבא"א, פרישת צפון קוריאה מהאמנה והמשך פיתוח תכניתה הגרעינית ללא פיקוח, התקדמות מועטה מצד המעצמות הגרעיניות לקיצוץ הארסנל הגרעיני שלהן בצד תהליך של מודרניזציה, המתח הגובר בין ארצות הברית לסין ורוסיה, הפוגע בסיכוי לקידום הסכמים בתחום הבק"ן, בצד התמוטטות הסכמי בק"ן (פרישת ארצות הברית מה-INF והיעדר בהירות לגבי עתיד New START), וכן פיתוח טכנולוגיות חדשות. מעבר לכל עולה שאלה לגבי האמנה בפרט ומשטר הבק"ן בכלל, אשר תמיכת ארצות הברית בהם חיונית לעתידם.

הדאגה מהפוטנציאל ההרסני של נשק גרעיני, רצונו לקדם פירוק נשק, ביקורתו על תקציבי הענק המוקצים להגדלת מאגרים של נשק גרעיני, בצד קריאה לחידוש המשא ומתן בהקשרים אלה עם רוסיה וסין ורצונו בהידברות בנושא עם איראן, כמו גם כוונתו המוצהרת להידרש

לנושא הגרעיני לאחר שיוסדרו סכסוכים בוערים אחרים – כל אלה אמורים לחייב את הנשיא טראמפ להכשיר תנאים שיאפשרו לו להשיג את מטרותיו.

ואולם, התנהלותו של טראמפ תורמת לתהליך, העלול להוביל לתפוצה גרעינית. אי הוודאות שטראמפ יצר לגבי עתיד היחסים הטרנס-אטלנטיים בכלל ואמינות ההרתעה הגרעינית, קרי המטריה הגרעינית שארצות הברית פרסה על בעלות בריתה האירופאיות בפרט, וזאת על רקע המלחמה באוקראינה והאיום מצד רוסיה (והחווייה המעצבת שעבר נשיא אוקראינה, וולודימיר זלנסקי, בבית הלבן במפגשו עם טראמפ) היכו את בעלות בריתה האירופאיות בתדהמה, שהולידה פאניקה לגבי ביטחון אירופה וחרדת נטישה. יוזכר, שהיו סימנים מעידים בדבר שינוי ביחסים הטרנסאטלנטיים כבר בתקופת ממשל טראמפ הקודם, אך מדינות אירופה לא הפנימו את המסר. ויתר על כן, הנשיא בידן החזיר את היחסים למסלולם המוכר עשרות עשורים. הקריאות החוזרות ונישנות מצד ממשלים דמוקרטים ורפובליקאים כאחד בדבר הצורך בחלוקת נטל הוצאות הבטחון מאוזנת יותר בין ארצות הברית ואירופה לא נפלו על אוזן אירופאית קשבת. טראמפ, לעומת זאת, העביר את המסר באופן בוטה.

ההכרה בכך שארצות הברית בזמן ממשלו אינה בעלת ברית אמינה העניקה דחיפה מחודשת להצעת נשיא צרפת עמנואל מקרון (שאותה הוא מנסה לקדם ללא הצלחה מאז 2017) ליצור "אוטונומיה אסטרטגית" או "אירופה אסטרטגית", שתקטין עם הזמן את תלותה הביטחונית של אירופה בארצות הברית. במקביל למצוא מענה לצורך בחיזוק הכוח הקונבנציונאלי ובבניית תשתית תעשייתית-ביטחונית הציג מקרון ליוזם דיון אסטרטגי לגבי הרחבת ההרתעה הגרעינית לבנות הברית האירופיות כחלק מהתמודדות עם איומים גלובליים בכלל והאיום מצד רוסיה בפרט. הצעתו התקבלה בברכה על ידי קנצלר גרמניה המיועד, פרידריך מרץ (בשונה מהקנצלר היוצא אולף שולץ, שנרתע מדיאלוג בנושא). נשיא פולין בירך על היוזמה, ובמקביל הזמין את ארצות הברית להציב נשק גרעיני על אדמת פולין, וכמוהו עשו גם מנהיגי המדינות הבלטיות.

אי-הוודאות לגבי אמינות המחויבות האמריקאית להרתעה לא פסחה על יפן - טראמפ העלה לאחרונה תהיות לגבי הסכם ההגנה הבילטרלי - ודרום קוריאה. האפשרות לבניית יכולות גרעיניות בשתי המדינות הינה חלק מהשיח הביטחוני בהן, ויש להניח שאי-הוודאות לאשר למחויבות האמריקאית והאיומים מצד סין וצפון קוריאה יעניקו ממד של דחיפות לשיקוליהן של מדינות אלה בדבר פיתוח יכולות גרעיניות עצמאיות. יתר על כן, יש להניח שתרחיש שבמסגרתו מדינות שעד כה חסו בצל המטריה הגרעינית האמריקאית יחליטו לבנות יכולות גרעיניות עצמאיות, יספק לגיטימציה למדינות השוקלות מזה זמן לפתח יכולת גרעינית. אפשר שטורקיה, ערב הסעודית, מצרים, איראן ומדינות נוספות שקלו שוב את עמדתן בהקשר זה.

במקום להכנס לדיאלוג רציני עם בנות בריתה האירופאיות ולהבהיר את השינוי המתבקש שיוביל לחלוקה צודקת בנטל הביטחון הטרנזיטלי תוך הבטחת המשך המחויבות לביטחון הברית, קרי להמשך ההרתעה הגרעינית (וסעיף חמש של ברית נאט"ו), טראמפ בחר להציב סימן שאלה על המשך השותפות, שהייתה מבוססת על ערכים משותפים וביטחון קולקטיבי. ההכרח לא להותיר ואקום בתחום ההרתעה הגרעינית הוא שדוחף לקידום האופציה היחידה העומדת לפי שעה בפני מדינות אירופה - פריסת המטריה הגרעינית הצרפתית (והבריטית), שישימותה תצטרך לעמוד למבחן. כדי לא להיות שחקן מישני בסדר העולמי המתגבש, תידרש אירופה לבנות, בצד תשתית כלכלית-טכנולוגית הולמת, גם יכולת ביטחונית, קרי הרתעה גרעינית. "הכוח הרך" לא יספיק בעתיד. עד בניית אותה יכולת, אם וכאשר, תצטרך אירופה להישען על ההרתעה האמריקאית. בעולמו של טראמפ, כשהערכים שהיו חלק חשוב מהשותפות הטרנזיטלנטית אינם חשובים עוד, נכונותו להמשיך ולהעניק לאירופה מטריה גרעינית ושירותים ביטחוניים נוספים תהיה על בסיס עסקי, כלומר: בתמורה לשירותי הביטחון שארצות הברית תעניק, חברות נאט"ו יצטרכו לשלם.

גם אם טראמפ, בדרכו ההפכפכה, יביע מחויבות לנאט"ו, ספק אם יהיה בכך כדי להשיב את תחושת הביטחון באמינות ההרתעה האמריקאית. התנהלותו של טראמפ הוציאה את מדינות אירופה, אולי סופית, ממרחב הנוחות שבו נמצאו עשורים רבים. לכך עלולות/עשויות להיות משמעותות לגבי הסדר העולמי הגרעיני. ולמעשה, אם על בעלות בריתה של ארצות הברית לחפש לעצמן אופציות עצמאיות, שאינן תלויות בארצות הברית, להרתעה גרעינית, טראמפ תרם להרחקת האפשרות לממש את יעדו בתחום פירוק הנשק. במקום לפעול למניעת תפוצה גרעינית, מדיניותו עלולה לעודד אותה. ספק אם יש בהתפתחות זו כדי לשרת את אינטרס הביטחון הלאומי האמריקאי.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט